

Henrik Schjerning

Forskningsformidling i bogform

Et forlagssyn på videnskabelig publicering

Hvordan oplever en forlagsredaktør på et dansk lærebogs- og akademisk forlag danske forskeres vilje til og muligheder for at formidle deres forskning i bøger, der i større eller mindre omfang kan bruges i undervisningen på universiteterne? Hvad er der af muligheder og begrænsninger i det danske forskningspointssystem og i publikationsformen open access, som dukker op igen og igen i debatten? Og hvad får det forlagsredaktøren til at tænke om forlagets muligheder for at udgive bøger til undervisningen? Og på et højere niveau, hvad med hele vidensspredningen – og kvaliteten af den – fra universiteterne?

Jeg har i snart 20 år været forlagsredaktør på Samfundslitteratur, og jeg har arbejdet en hel del med medie- og kommunikationsområdet. Når det for mig på et forlag som Samfundslitteratur er interessant at beskæftige mig med ovennævnte spørgsmål, skyldes det i hvert fald tre forhold.

For det første, at den lange tradition i Danmark og i Norden for, at videnskabelige monografier bruges i universitetsundervisningen står for fald.

Der er ikke samme skarpe skel mellem "textbooks" og "academic monographs" som i den angelsaksiske verden. De forlag, der udgiver bøger med kombinationen forskning og undervisning, bliver mere sårbare, efterhånden som de bibliometriske forskningsindikatorer fylder stadig mere og tolkes stadig mere rigtigt.

For det andet det grundlæggende forhold, at forskerne, der skal skrive både de videnskabelige monografier og lærebøgerne til brug i undervisningen i stigende grad bliver nødt til at fokusere på opnåelse af de point, der giver midler til deres institutter. Og det kan, som

det vil fremgå af artiklen, risikere at trække dem væk fra begge genrer.

For det tredje at manglende vilje til finansiering af forskningsformidling går ud over den kvalitet, som kun et sundt forlagssystem kan tilføre udgivelserne.

I Danmark er særligt medieområdet – og det vil jeg fokusere på – interessant i forhold til publicering, fordi danske forskere på trods af incitamentstrukturer stadig gerne vil formidle deres forskning og opdaterede viden i både videnskabelige monografier og i lærebøger; fordi der bruges mange danske udgivelser (bøger og kapitler) i undervisningen; og fordi udgivelserne med deres store indhold af ny forskningsfremkaldt empiri aktualiserer, hvor svært bestemt forholdet mellem ny forskning og formidling kan være i de enkelte udgivelser.

Medieområdet og forlaget

Samfundslitteratur har igennem de sidste 20 år udgivet meget inden for det medievidenskabelige område. Det har været centralt for forlagets udvikling og brand, og det er et til stadighed spændende område at arbejde med.

De bøger, vi har udgivet, rummer alt fra de helt snævre, støttede udgivelser i et lille oplag

---

Henrik Schjerning, forlagsredaktør på Samfundslitteratur i København.

til godt sælgende lærebøger. Det er leksika, små introduktioner, monografier i fagfællebedømte bogserier, forskningsafrapportering, doktorafhandlinger, lærebøger, historiske værker.

Titlerne omfatter, for eksempel, *Dansk tv's historie*, *Internettet i mediehistorisk perspektiv*, *Dansk mediehistorie 4 – 1995-2015*, *Dansk tv-drama*, *Medie- og kommunikationsleksikon*, *Mediehistorier*, *Tv-produktion*, *Computerspil og de nye mediefortællinger*, *Facebook*, *Det selskabelige samfund*, *Medier og samfund*, *Tv-serier*, *Realismen i dansk film*, *Analyse af billedmedier*, *Virkelighedsbilleder*, *Reality-tv*, *Filmoplevelse*, *Sociale netværksmedier*, *Troværdig journalistik*, *Det interaktive museum*, *Nye vidensmedier*, *Fiktionalitet*, *Medieanalyse*.

Ny forskning og/eller formidling?

For at kunne se på, hvordan vi skal arbejde med bibliometriens definitioner på ny forskning, lægger vi lige lærebogen og den korte introduktion til side. De resterende former ligger med deres forskellige grader af ny forskning i et kontinuum fra den rene forskningsafrapportering i den ene ende til udgivelser, der præsenterer teori, metoder, fænomener, perioder, aktuelle forhold og uddrager den nyeste viden i en ny sammenhæng i den anden. De sidste nærmer sig lærebogen, men er ikke den rene lærebog, som man kender fra andre fag. Mellem kontinuumets yderpunkter finder man fx udgivelser, der præsenterer ny empiri sat sammen med præsentation af kendte metoder og teorier, og

forskning, der præsenterer teori og (fx nye) metoder og knytter ny empiri på – to former ud af mange. Og former, der bruges i undervisning.

Sonderingerne kan lyde som en leg med ord, men det er det ikke. De tegner et reelt billede af den mangfoldighed, der udspiller sig i de bøger, som et forlag som Samfundslitteratur udgiver.

Rigtig mange af udgivelserne lever op til kravene om at være videnskabelige publikationer. De præsenterer ny viden, de er produkt af en forskningsindsats, der lever op til feltets krav om faglig kvalitet og bidrager til udviklingen af forskningsfeltet, og de er fagfællebedømt efter de gældende kriterier.

I forhold til ny viden lever udgivelserne nogle gange op til kravet om, at forskningsresultaterne præsenteres for første gang, og andre gange gør de ikke. Ofte vil det dog være svært at afgøre for både forlag og fagfællebedømmer, hvornår hvad er udgivet. Det kræver i hvert fald meget af fagfællebedømmeren. Derudover er det meget relevant at spørge om fx: Hvor stor en del må være udgivet et andet sted, hvis en artikel er antaget, men først udkommer om et år, og bogen udkommer først? Er det antagelsestidspunktet eller udgivelsestidspunktet, der er afgørende?

Det er ofte tilfældet, at ny forskning eller brug af ny empiri er mere omfattende i bogen end i forskningsartiklen, hvad gælder så? Og hvis forfatteren har delt sin forskning op i mange artikler og bogkapitler, kan det blive rigtig svært for en bedømmer at vide/vurdere,

hvad der er hvor og i hvilket omfang. Meget af dette tager retningslinjerne i et vist omfang højde for, men jeg vil hermed bare skitsere, at der stadig er mange gråzoner, og fred være med det, hvis informationspecialister og andre bibeholder en vis grad af pragmatisme i deres vurderinger.

Vidensformidling til studerende

Gennem de sidste 4-5 år har vi på forlaget oplevet, at vores forfattere er stadig mere fokuseret på forskningspoint. Det bliver de nødt til. Med det danske forskningsministeriums opdaterede regelsæt fra januar 2017 og med dets fortolkning af det, vil pointspørgsmålet ikke fylde mindre fremover. Vælger man at skrive en lærebog eller en publikation, der rummer så lidt ny forskning, at det med sikkerhed ikke kan registreres som sådan, sker det i stigende grad på trods af fornuft og og forskellige krav.

Det er blevet et meget bevidst valg at skrive det kapitel eller den bog, som ens egne eller andres studerende vil få glæde af som grundlag for deres videre færd ind i kilderne.

Og sagen er, at den slags bøger også skal skrives. Altså – i dennes artikels regi – der skal skrives bøger om aktuelle medieforhold og mediefænomener, der kan indgå i undervisningen på de længerevarende videregående uddannelser. De skal skrives, og de skal skrives af danske forskere, for det er de færreste af de udbredte amerikanske lærebøger, der kommer ind på det særligt danske, nordiske, europæiske.

Spørgsmålet er, om de danske forskningspolitiske magthavere egentlig forstår og er parat til at understøtte den fødekæde og de udgivelser, der udvikler fagområder, giver dem et (fælles) sprog, og som kan bruges i undervisningen på universiteterne. Vil vi groft sagt andet end at motivere til international publicering og opretholde et system, vi kan måle på og styre universiteterne efter? Hvorfor skal den samlede danske forskningspublicering og formidling egentlig hænge sammen i Danmark? Hvem skal understøtte, at forskerne har udgivelseskanaler på dansk til et stadig stigende publiceringskrav, og hvem skal betale for det? Det er andre relevante spørgsmål, som

man meget sjældent ser nogen forholde sig til.

Der kan være mange gode grunde til at styre forskere til at publicere internationalt, men systemet er ved at løbe helt af sporet i forhold til bl.a. andet prioriteringer og tidsforbrug. Heldigvis mener mange forskere, at det er vigtigt, at deres viden kommer ud på dansk; at den bør komme kollegaer og studerende til gode. Jeg har hørt forskere sige, at det må være en del af forskningsbaseret undervisning, at de studerende har mulighed for at blive introduceret til deres fag på dansk, med beskrivelser af danske, nordiske, europæiske kontekster og perspektiver. Det udelukker slet ikke udsyn, mener de, men det gør undervisningen relevant – og de studerende får i langt højere grad forberedt sig, når teksterne er på dansk. De mener også, at det ofte er meningsløst at skrive til perifere udenlandske tidsskrifter, som kun få læser, og at deres tid kunne være brugt langt mere konstruktivt.

Et lille opråb

Ministerium, politikere og de danske universiteter burde beslutte sig for, om man overhovedet vil have formidling af dansk forskning i genrer, som kan være med at skabe overblik for studerende – og for ens kollegaer. Er man interesseret i, at danske forskere skriver bøger og kapitler, der kan bruges i undervisningen?

I det større billede burde man i et avanceret samfund have større tillid til forskere og vurdere forskningen langt mere intelligent, og i forhold til den forskningsformidling der angår os på forlagene dermed og alle dem, der får glæde af forskeres skriftlige formidlingslyst, synes vi, at det ville give god mening med et system, der giver point for formidling i former som både tydeliggør udgivelser med forskellige grader af ny forskning og udgivelser med den rene formidling i lærebogsform. Og lad da forlagene være en del af det system. Investerer et forlag i en udgivelse (der hurtigt løber op i 60.-100.000 kr.), er et manuskript sluppet gennem et markant nåleøje – og endda et, der er nemt at administrere. Det vil være med til at sikre de studerende relevant undervisningsmateriale, give mening til ”forsk-

ningsbaseret undervisning”, sikre en dansk/nordisk/europæisk kontekst og empiri – og udvikle fagene, give dem fælles faglig fylde, udvikle forfatterskaber og ikke mindst sikre en fornuftig økonomi på de danske forlag. Det sidste er vigtigt af mange grunde – det tager jeg gerne op en anden gang.

Open access

Spørgsmålet om open access-publicering er blevet diskuteret i en årrække, som en vej til deling af den viden, forskningen producerer. Tesen er jo, at når samfundet én gang har betalt forskerens løn, hvorfor så også betale for at få forskerens produkter udgivet. Jeg konstaterer, at der i Skandinavien tales om to former for open access, nemlig ’grøn open access’, som de danske forskningsråd foretrækker, men som ikke indebærer finansiering af forskningspublikationer, og en ’golden open access’, der indebærer publikationsstøtte. Den sidste model er opstået i erkendelse af, at det koster at producere udgivelser, som indeholder forskellige grader af ny forskning, men som kun ville kunne sælge til relativt få biblioteker, forskere og studerende.

I forhold til formidling i bogform virker open access som en rigtig god idé, hvis man gerne ser forskningen formidlet i manusform. Ingen forlag kan jo udgive open access-publikationer uden massiv produktionsstøtte. Når der ikke er indtægter fra lidt produktionsstøtte, salg og kopieringsgodtgørelse (og det kan være gennem mange år), kan vi ikke se, hvordan det for forlag skal hænge sammen økonomisk at investere i redaktion, fagfællebedømmelse osv.; altså investere i at tilføje en lang tekst, et manuskript, al den kvalitet, det som regel er nødvendigt at tilføje.

Vi ved godt, at (udenlandske) forlag indgår i modeller, hvor de hælder det meste arbejde over på forfatteren og næsten ikke selv tilføjer manuskriptet noget, men har det nogen værdi? Bliver det så ikke til et show, hvor man måske nok har opfyldt nogle fine formål, men ender med at stå med masser af tekster, der mangler den skarphed, konsekvens, læsbarhed m.m. som de færreste uden en grundig re-

daktion/fagfællebedømmelse selv kan tilvejebringe? Og forresten, hvad med den menneskelige motivationsfaktor, der får travle forskere til at inddrage aften efter aften for at komme i mål med en forlagsudgivelse?

Open Acces-modeller i forhold til publikationer af en vis kvalitet kræver politisk vilje og finansiering. Og universiteter og politikere kommer nok ikke med nogen af delene.

Men når det er sagt, vil jeg også sige, at den hidtidige model med udgivelse af fagfællebedømt forskningslitteratur støttet med et mindre beløb til produktionsstøtte står for fald. I hvert fald, hvis der også skal komme en trykt bog ud af det. På Samfundslitteratur har vi indtil sidste år udgivet antologier på 2-300 sider med en produktionsstøtte på kr. 30-40.000. Det løber ikke rundt længere. For 8-10 år siden solgte sådanne udgivelser i snit 300 eks. de første par år og med småsalg og kopieringsgodtgørelse endte det med at løbe rundt. Men det har ændret sig. I dag er salget snarere det halve, hvad enten det skyldes bibliotekernes forringede indkøbsmuligheder, interesseorganisationers økonomi, studerendes adfærd eller forskeres muligheder for og vilje til at købe udgivelser med ny dansk/nordisk forskning. Og e-bøger er der i øvrigt stort set ingen, der køber.

Når salget er så lavt, bliver udbredelsen af samfundets forskningsinvestering for lille. Modellen skal erstattes af andre modeller, og det kunne give god mening at udgive de forskningstunge monografier og antologier til gratis afbenyttelse/med open access-licens.

Men det kræver en solid produktionsstøtte (som ikke altid kan skaffes fra de store fonde), hvis det altså er de danske forlag, der skal stå for kvalitetssikringen. Jeg tror hverken, at forskerkolleger eller embedsmænd kan løfte den opgave.

Leksikon pro bono

Lad mig relatere alt dette til *Medie- og kommunikationsleksikon*,¹ der i dag er en stærk ressource for studerende og undervisere. Og det er leksikonet, fordi i alt 25 skiftende redaktører og flere hundrede nordiske forskere

har arbejdet pro bono gennem mere end 10 år. Der er naturligvis ikke open access, for hvem skulle så betale for løbende vedligeholdelse, programmering, rejseudgifter, redaktion og korrektur?

Nej, leksikonet er afhængigt af især universitetsbibliotekers køb af en årlig licens – og de budgetter bliver stadig mere pressede, kan

vi godt mærke. Heldigvis siger mange stadig ja til at bidrage med opslag til leksikonet, selvom det altså hverken giver penge eller point – og selvom det kan være arbejdskrævende at skrive 2 siders overblik over en masse viden. Det kan hurtigt blive svært at skaffe bidragydere, og vi kan i hvert fald mærke, at det tager stadig længere tid at få de nye opslag i hus.

Not

1. Kolstrup et al. (2017).

Referens

Kolstrup, Søren & Agger, Gunhild & Jauert, Per & Schrøder, Kim (reds.) (2017). *Medie- og kommunikationsleksikon*. København: Samfundslitteratur. [Online.] Available at <www.medieogkommunikationsleksikon.dk>. [Accessed 10 March 2017.]